

ŚLAWOMIR ZAWISZA, KATARZYNA KENTZER
*Akademia Techniczno-Rolnicza
w Bydgoszczy*

DZIAŁALNOŚĆ OŚRODKÓW DORADZTWA ROLNICZEGO NA RZECZ UPOWSZECHNIANIA KONCEPCJI ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU WSI I ROLNICTWA (NA PRZYKŁADZIE REGIONU KUJAWSKO-POMORSKIEGO)

Wstęp

Działalność doradcza staje się coraz bardziej popularna we współczesnym świecie. Każdego dnia stajemy w obliczu trudności, których nie jesteśmy w stanie pokonać samodzielnie. Postęp dokonuje szeregu zmian, które podnoszą standard naszego życia, ale zarazem znacznie je komplikują. Trudno dziś wyobrazić sobie sferę działalności ludzkiej, w której człowiek nie potrzebowałby wsparcia, w związku z tym następuje stopniowe uzależnianie człowieka od różnego rodzaju doradztwa. Wszystko to dotyczy również rolnika, który stoi przed określonymi problemami [Tabor 1998]. Wiele gospodarstw rolnych, zarówno małych jak i dużych, wymaga wielorakiego wsparcia. Ośrodki doradztwa rolniczego są instytucjami, które poprzez swoją działalność wspomagają rolników w procesach decyzyjnych, bowiem „sprawne i prowadzone na wysokim poziomie gospodarstwo rolne nie może obyć się bez pomocy doradcy” [Tabor 1998, s. 5; Szopiński, Kuźniar 2001]. W ostatnich latach coraz większe uznanie zyskuje koncepcja zrównoważonego rozwoju wsi i rolnictwa, która może być korzystną drogą ewolucji obszarów wiejskich zwłaszcza wobec zbliżającej się integracji Polski z krajami Unii Europejskiej.

Metodyka badań

Celem przeprowadzonych badań było zapoznanie się z zakresem zadań realizowanych przez ODR, oraz wyodrębnienie z nich tych, które w sposób najpełniejszy będą dążyć do upowszechnienia i wdrożenia koncepcji rolnictwa zrównoważonego rozwoju. Ponadto badania umożliwiły również ustalenie rzeczywistego postępu w procesie upowszechniania i wdrażania tej koncepcji na obszarach wiejskich, jak i poznanie uwarunkowań stymulujących proces rozpowszech-

niania się tego zjawiska. Badania przeprowadzono we wrześniu, październiku i listopadzie 2001 roku w Ośrodkach Doradztwa Rolniczego w Minikowie i Zarzeczu oraz w Regionalnym Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich w Przysieku.¹

W procedurze badawczej zastosowano technikę badawczą, jaką jest analiza dokumentów, polegającą na gromadzeniu informacji wstępnych, opisowych oraz ilościowych o badanej organizacji, instytucji czy zjawisku. Materiałami poddawanych analizie w procedurze badawczej były dokumenty pisane w postaci rocznych sprawozdań z działalności doradczej ośrodków doradztwa rolniczego badanego regionu. Z uwagi na pochodzenie tych dokumentów zalicza się je do zastanych, a więc takich, które zostały wykonane przez ośrodki doradztwa, bez towarzyszących temu intencji badawczych. Zgromadzony materiał został oceniony i przeanalizowany za pomocą techniki analizy treściowej, polegającej na interpretacji jakościowej treści zawartych w udostępnionych dokumentach [Kubielski 1999].

Upowszechnianie zasad dobrej praktyki rolniczej przez ODR

Proces wdrażania idei rolnictwa zrównoważonego rozwoju został poprzedzony szeroko pojętymi działaniami na rzecz upowszechniania wiedzy o jej zasadach. Realizacja tego jakże istotnego etapu spoczęła na wielu instytucjach i organizacjach rolniczych, między innymi została wpisana w zakres działalności ośrodków doradztwa rolniczego. Pracownicy służb doradczych, blisko współpracujący z rolnikami i środowiskiem wiejskim, mogą nauczyć swoich klientów sposobów racjonalnego użytkowania zasobów nieodnawialnych i zastępowania ich substytutami, ograniczania uciążliwości dla środowiska, zachowania bioróżnorodności biologicznej oraz tworzenia dla siebie warunków uczciwej konkurencji [Szymańska 2001]. ODR poprzez stymulowanie rozwoju przedsiębiorczości, organizacji grup producentów, czy wskazywania alternatywnych źródeł dochodu mogą zintensyfikować działania na rzecz zrównoważonego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich, jednego z najistotniejszych dziś priorytetów w strategii rozwoju polskiej wsi.

Zachęcanie rolników do przyjęcia nowych praktyk będzie decydujące, ponieważ to przede wszystkim rolnik stanowi pierwsze i główne ogniwo w ciągu żywnościowym. Również ze względu na fakt, iż należy do grona osób tak głęboko ingerujących w środowisko stał się on adresatem Kodeksu Dobrej Praktyki Rolniczej (KDPR), który ma kierować jego poczynaniami. Kodeks jest zbiorem zasad, które w doskonały sposób odzwierciedlają powiązania przyczynowo – skutkowe oddziaływań na środowisko procesów przebiegających w rolnictwie i ich związek z polityką rolną. Dlatego też może on stać się swoistym przewodnikiem, który pokieruje rolnika i wspomaga go w prawidłowym użytkowaniu gruntów rolnych, wody i powietrza w procesie produkcyjnym [Brodziński, Chyłek 2000].

¹ Autorzy serdecznie dziękują za udostępnienie danych oraz przychylne potraktowanie prowadzonych badań.

Ośrodki doradcze zauważając rangę problemu ochrony środowiska i jego „zrównoważonego rozwoju” realizowały zadania z tego obszaru w badanym okresie. Zasadniczym celem podejmowanych zagadnień było rozbudzanie świadomości ekologicznej ludności wiejskiej i propagowanie zachowań, które charakteryzować się będą troską o zachowanie równowagi środowiska naturalnego. Jest to szczególnie uzasadnione, bowiem niska świadomość środowiskowa oraz niewłaściwe nawyki i postawy wobec przyrody wymagają daleko posuniętego edukowania [Sprawozdania z działalności ODR Minikowo 2000; Zarzeczewo 1999].

W wyniku przeprowadzonych badań stwierdzono, że działania realizowane w ODR objęły całokształt koncepcji zrównoważonego rozwoju. Pojawiła się bardzo istotna tematyka dotycząca Kodeksu Dobrej Praktyki Rolniczej, gdzie szczególny nacisk kładziono na dobór właściwego płodozmianu, dostosowanie nawożenia do zasobności gleby i potrzeb uprawianych roślin, zmniejszanie zakwaszenia gleby przez wapnowanie, właściwe gromadzenie i stosowanie nawozów organicznych, zapobieganie erozji wietrznej oraz ochronę bioróżnorodności na terenach wiejskich.² Starano się uzmysłwić, że przestrzeganie KDPR jest nie tylko koniecznością w zakresie stosunków pomiędzy człowiekiem a środowiskiem, ale przede wszystkim elementem, który zapewni czystość oraz estetykę otoczenia, co zwiększy jednocześnie atrakcyjność terenów wiejskich [Sprawozdanie z działalności ODR Zarzeczewo 1999].

Na kodeks składają się cztery podstawowe działy zawierające zasady dobrej praktyki rolniczej. Reguły te przedstawiają odpowiedni sposób organizacji gospodarstwa, jak również praktyki, które powinny być w nim stosowane z obopólną korzyścią dla rolnika i środowiska [Duer, Fotyma 1999]. Materiał ten jest obszerny, a zarazem bardzo istotny, stąd też wybranym elementom poświęcono szczególną uwagę. I tak ośrodki doradztwa podejmowały w latach 1999 – 2000 tematykę dotyczącą niekorzystnego stanu w zakresie gospodarki wodno – ściekowej, gospodarki odpadami oraz nawozami i środkami ochrony roślin. Miała ona zdaniem ośrodków zachęcić rolników do zakładania przydomowych oczyszczalni ścieków, właściwego usytuowania studni, szamb, czy gnojownika. Promowano właściwe zagospodarowanie nawozów organicznych i mineralnych, przede wszystkim odpowiednie składowanie nawozów organicznych, uszczelnianie i usytuowanie płyt gnojowych, co miało ograniczyć skażenia wody i gleby zanieczyszczeniami pochodzącymi z tych źródeł. W gospodarce odpadami zwrócono szczególną uwagę na segregację i właściwą zbiórkę śmieci. Promowano zakładanie kompostowników oraz stosowanie biopreparatów przyspieszających ich dojrzewanie. Osobne programy ośrodki doradztwa realizowały w dziedzinie gospodarki odpadami niebezpiecznymi, wdrażając zasady postępowania z tego ro-

² Od Redakcji: W ODR podjęto działania na rzecz upowszechniania zasad KDPR jeszcze przed wejściem w życie ustawy *O nawozach i nawożeniu z dnia 26 lipca 2000 r.*

dzaju zanieczyszczeniami, w tym odpadami popestycydowymi, zwłaszcza, że problem ten nie został rozwiązany w województwie kujawsko-pomorskim.

Znaczna część zagadnień dotyczących działań zgodnych z kodeksem i zapewniających wdrażanie zrównoważonego rozwoju do praktyki stanowiła element składowy intensywnie upowszechnianej edukacji ekologicznej, czy integrowanych technologii produkcji [Sprawozdanie działalności ODR Minikowo 2000]. Istotne dla zrównoważonego rozwoju zagadnienia, głównie traktujące o KDPR, poruszane były również przy okazji edukowania dotyczącego zmian systemu prawnego związanego z dostosowywaniem się do wymogów prawnych UE. Zakres tematyczny najważniejszych zadań realizowanych przez poszczególne ośrodki w latach 1999 i 2000 został zestawiony w tabelach 1, 2 i 3.

Badane ośrodki doradztwa rolniczego posiadają bogaty zasób form i metod upowszechniania, którymi posługują się w celu kontynuowania kompleksowego i długoterminowego przekazywania wiedzy na temat KDPR, czy podjętych już działań ekologicznych. Edukacja ta powinna trafić do jak najszerszej grupy społeczeństwa wiejskiego. Tak więc, obok indywidualnych czy grupowych form upowszechniania, często posługiwano się formą masową. Szczególnie wyraźnie zaznaczone jest to w działalności RCDRRiOW Przysiek, który często realizował zadania w formie targów, wystaw, festynów oraz seminariów. Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, iż ośrodek w Przysieku jako RCDRRiOW realizuje zadania nie tylko na szczeblu lokalnym, ale wojewódzkim i krajowym (tab. 2). Obfitość i różnorodność form w tym zakresie obserwuje się też w ODR Minikowo i Zarzeczewo. Pozwala to nie ograniczać się jedynie do udostępniania wiedzy teoretycznej, ale umożliwia czynną wymianę doświadczeń i praktyczne zapoznanie się z funkcjonującymi rozwiązaniami, pozwalającymi stymulować zrównoważony rozwój (tab. 1 i 3).

Jeśli chodzi o zakres tematyczny działań podejmowanych na obszarze tych trzech ośrodków, badania wykazały, że jest on zbliżony. Uwypukla się jedynie nacisk na poszczególne aspekty, związane z regionalnymi uwarunkowaniami i odmiennymi potrzebami osób zainteresowanych. Odbiorcami byli głównie rolnicy i mieszkańcy wsi oraz pracownicy służb doradczych, którzy nieustannie muszą się kształcić i podnosić swoje kwalifikacje zawodowe. ODR Przysiek i ODR Zarzeczewo realizują zadania również przy bliskiej współpracy ze szkolnictwem, a odbiorcami byli uczniowie i nauczyciele (tab. 2 i 3).

Osiąganie zrównoważonego rozwoju w rolnictwie i na obszarach wiejskich z pewnością obejmuje produkcję żywności, zarządzanie zasobami naturalnymi i środowiskiem oraz dążenie do zachowania bioróżnorodności. Jednak kryterium ekologiczne nie jest jedynym warunkującym osiągnięcie zrównoważonego rolnictwa i obszarów wiejskich. Zrównoważony rozwój to również równowaga w aspekcie społeczno – ekonomicznym, który zapewni godziwe wynagrodzenia ludzi pracujących na wsiach i realizację kryterium produkcyjnego, dzięki czemu można będzie dostarczyć odpowiednią do potrzeb ilość żywności. Ponadto problematyka zrównoważonego rozwoju zająłaby się ściśle z procesem wielofun-

kcyjnego rozwoju obszarów wiejskich [Łojewski 2000]. Koncepcja ta ma dążyć do wkomponowania w przestrzeń obszarów wiejskich zróżnicowanych funkcji pozarolniczych, eliminując ich monofunkcyjność. Alternatywą dla rosnącego bezrobocia jest nie tylko tworzenie miejsc pracy, ale dążenie do odpływu siły roboczej ze wsi i zatrudnienie jej w innych zawodach. Takie rozwiązanie obniży liczbę osób trudniących się rolnictwem, a jednocześnie umożliwi im pozostanie na wsi [Kłodziński 1999].

Tabela 1

Zestawienie tematyki działań realizowanych przez ODR MINIKOWO
w latach 1999 - 2000

Zakres tematyczny	Forma ³	Odbiorcy
1999 rok		
Dobra praktyka ochrony roślin	Seminaria, szkolenia, kurs, wyjazdy	Rolnicy, doradcy, młodzież szkolna, pracownicy WIOR
Poprawa efektywności produkcji poprzez planowanie zmianowania, nawożenia i ochrony roślin z wykorzystaniem programu komputerowego „Agronom”	Seminaria, szkolenia, wyjazdy, poletko demonstracyjne	Rolnicy, doradcy
Ekologizacja wsi województwa kujawsko – pomorskiego – popularyzacja postaw i działań proekologicznych	Seminaria, szkolenia	Rolnicy, rolniczki, samorządy gmin, specjaliści ODR
Gospodarowanie odpadami niebezpiecznymi ze szczególnym uwzględnieniem odpadów pestycydowych z opakowań po środkach ochrony roślin	Seminaria, pogadanki, szkolenia specjalistyczne, działania proekologiczne, konkursy	Rolnicy, rolniczki, mieszkańcy wsi
Ochrona środowiska naturalnego i kształtowania krajobrazu	Szkolenia, pogadanki, konkursy, wystawy, wyjazdy szkoleniowe	Rolnicy, mieszkańcy wsi, specjaliści ODR
Produkcja żywności w gospodarstwach integrowanych i ekologicznych	Seminaria, wystawy, pokazy, szkolenia	Rolnicy, konsumenci
2000 rok		
Integrowana produkcja roślinna jako alternatywa poprawy efektywności ekonomicznej z uwzględnieniem ochrony środowiska	Seminaria, szkolenia, wyjazdy	Rolnicy, doradcy
KDPR w ramach dostosowania polskiego prawa do wymogów UE	Dodatek do szkoleń z innych zakresów	Rolnicy
Ekologizacja wsi województwa kujawsko – pomorskiego – popularyzacja postaw i działań proekologicznych	Seminaria, szkolenia	Rolnicy, mieszkańcy wsi, pracownicy ODR
Ochrona środowiska naturalnego i kształtowania krajobrazu	Konkursy, szkolenia, pogadanki, wyjazdy, pokazy	Rolnicy, specjaliści ODR
Produkcja żywności w gospodarstwach integrowanych i ekologicznych	Szkolenia, pokazy, wystawy	Rolnicy, inni słuchacze

Źródło: Sprawozdanie z działalności ODR Minikowo 1999 i 2000.

³ W kolumnach wszystkich tabel oznaczonych nagłówkiem forma użyto terminologii adekwatnie do stosowanej w analizowanych źródłach.

Tabela 2

**Zestawienie tematyki działań realizowanych przez RCDRRiOW PRZYSIEK
w latach 1999 - 2000**

Zakres tematyczny	Forma	Odbiorcy
1999 rok		
Budowanie strategii obszarów wiejskich w oparciu o zasady zrównoważonego rozwoju	Szkolenia	Rolnicy, pracownicy ODR, przedstawiciele samorządów gminnych
Z ekologią na co dzień – zagospodarowanie terenów zielonych, estetyzacja zagrody, przydomowe oczyszczalnie ścieków	Targi i konsultacje	Rolnicy i inni uczestnicy
Dzieci szansą ginącej przyrody	Festyn edukacyjny	Dzieci woj. Kujawsko-pomorskiego
Ogólnopolskie Targi Ekologiczne EKO-TOR 1999	Targi	Zasięg krajowy
Harmonizacja polskiego prawa ochrony środowiska ze standardami UE, Gospodarka rolna	Seminarium międzynarodowe	Pracownicy ODR, metodycy, nauczyciele, uczniowie szkół rolniczych
Terenowa edukacja środowiskowa w kierunku zrównoważonego rozwoju	Warsztaty metodyczne	Nauczyciele i uczniowie szkół podstawowych i ponadpodstawowych
Młodzież poznaje, ocenia, dba o środowisko	Szkolenia	Nauczyciele
Indywidualny system oczyszczania ścieków	Szkolenia	Rolnicy
2000 rok		
Rolnictwo ekologiczne jako rolnictwo zrównoważonego rozwoju	Kurs	Rolnicy
Rolnictwo ekologiczne przyjazne człowiekowi i środowisku	Szkolenia	Rolnicy
Optymalizacja produkcji zgodnie z Kodeksem Dobrych Praktyk Rolniczych i praktyczne i ich upowszechnianie	Szkolenia	Rolnicy
Dobra Praktyka w rolnictwie – ważny element rozwoju obszarów wiejskich	Szkolenia	Nauczyciele i uczniowie szkół rolniczych
III Ogólnopolskie Targi Ekologiczne EKO-TOR	Targi	Zasięg krajowy
Z ekologią na co dzień	Wystawa	Zasięg regionalny
Ogólnopolskie Dożynki Ekologiczne	Wystawa	Zasięg krajowy
Dziedzictwo kulturowe wsi kujawsko-pomorskiej szansą promocji regionu.	Konkurs	Zasięg regionalny
Rolnictwo w trosce o środowisko naturalne – wdrażanie zasad Polskiego Kodeksu Dobrej Praktyki Rolniczej	Szkolenia, wyjazdy, pokazy	Rolnicy
Ochrona środowiska	Szkolenia	Mieszkańcy wsi

Źródło: Sprawozdanie z działalności RCDRRiOW Przysiek 1999 i 2000.

Tabela 3

Zestawienie tematyki zadań realizowanych przez ODR ZARZECZEWO
w latach 1999 - 2000

Zakres tematyczny	Forma	Odbiorcy
1999 rok		
Ekologiczne aspekty prowadzenia gospodarstwa domowego	Szkolenia, pokazy	Rolnicy, mieszkańcy wsi
Nowe programy ochrony roślin	Gospodarstwa doświadczalne	Rolnicy
Ograniczanie zanieczyszczeń rolniczych poprzez wdrażanie poprzez wdrażanie elementów KDPR	Szkolenia	Rolnicy, mieszkańcy wsi i pracownicy ODR
Edukacja ekologiczna społeczeństwa wiejskiego szansą dla środowiska i dla człowieka	Szkolenia, wyjazdy specjalistyczne	Rolnicy, mieszkańcy wsi, pracownicy ODR
Ekologia i produkcja	Wyjazdy	Młodzież
Targi Poleko - zapoznanie się z nowymi rozwiązaniami w zakresie ochrony środowiska	Targi	Młodzież
Wystawy ekologiczne „Dni Skępego”, „Dni Drzwi Otwartych” w Zarzeczewie	Wystawy praktyczne, demonstracje	Rolnicy, mieszkańcy wsi, inni pracownicy
Rolnictwo ekologiczne oraz produkcja integrowana wobec integracji z UE	Konferencja szkoleniowa, wyjazdy szkoleniowe, demonstracje	Pracownicy ODR, rolnicy, mieszkańcy wsi
2000 rok		
Ograniczanie zanieczyszczeń obszarowych w granicach zabudowań gospodarczych – oczyszczalnie w zagrodzie, budowa gnojowni	Szkolenia, wyjazdy	Rolnicy, mieszkańcy wsi
Ograniczanie emisji związków biogenych przy produkcji roślinnej poprzez wdrażanie Kodeksu Dobrej Praktyki Rolniczej	Szkolenia, pokazy, seminaria	Rolnicy, mieszkańcy wsi, pracownicy ODR, młodzież
Kształtowanie krajobrazu rolniczego i zasad rolnictwa ekologicznego – konkurs estetyczna zagroda	Wystawy, praktyczne demonstracje, szkolenia	Kobiety wiejskie, rolniczki, rolnicy
Ochrona środowiska wiejskiego w świetle wymogów UE	Szkolenia, konferencje, kurs	Pracownicy ODR, rolnicy, mieszkańcy wsi
Zanieczyszczenia i zagrożenia środowiska naturalnego – zagrożenia higieniczno – sanitarne w zabudowie	Pokazy, szkolenia, wyjazdy szkoleniowe	Rolnicy
Segregacja zanieczyszczeń, odpadów i środków ochrony roślin	Szkolenia	Rolnicy
Przepisy UE dotyczące warunków utrzymania zwierząt – mikroklimat w budynkach inwentarskich	Szkolenia, wyjazdy specjalistyczne	Rolnicy, pracownicy ODR

Źródło: Sprawozdanie z działalności ODR Zarzeczewo 1999 i 2000.

Przedsiębiorczość jako przejaw zrównoważonego rozwoju

Przedsiębiorczość jest istotnym procesem realizującym założenia wielofunkcyjnego rozwoju. Zdaniem Kłodzińskiego przedsiębiorczość to „dążność ludzi zarówno do działania, poszukiwania nowych rozwiązań, wprowadzania zmian w dotychczasowej działalności, wykorzystania pojawiających się możliwości, jak i ich aktywność w poszukiwaniu dodatkowych i alternatywnych źródeł dochodu” [Kłodziński 1999, s. 25]. Badane ośrodki doradztwa rolniczego w latach 1999-2000 aktywnie uczestniczyły w stymulowaniu wspomnianych procesów. Intensywne kroki zostały poczynione na rzecz promowania i podejmowania przez rolników działalności agroturystycznej, jako jednej z przejawów przedsiębiorczości (tab. 4, 5, 6).

Tabela 4

Działalności podejmowane przez ODR MINIKOWO
w zakresie promowania agroturystyki

Zakres tematyczny	Forma	Odbiorcy
1999 rok		
Poszukiwanie dodatkowych źródeł dochodu - prowadzenie działalności agroturystycznej	Szkolenia, pogadanki, wyjazdy, kursy, promocja	Rolnicy, przedstawiciele samorządów gminnych, powiatowych, nauczyciele szkół rolniczych
Aktywizacja zawodowa, społeczna i kulturalna kobiet wiejskich – estetyczna zagroda	Szkolenia, pogadanki, pokazy, konkursy, wyjazdy szkoleniowe	Rolniczeki, kobiety wiejskie
2000 rok		
Działania na rzecz alternatywnych i dodatkowych źródeł dochodu w rolnictwie i na obszarach wiejskich w zakresie rozwoju agroturystyki i turystyki	Szkolenia, wyjazdy szkoleniowe, konkursy, prezentacje	Rolnicy, właściciele gospodarstw agroturystycznych
Agroturystyka jako dodatkowe źródło dochodu	Kurs, szkolenia, wyjazdy	Rolnicy, mieszkańcy wsi, doradcy
Rozwój wysokiej jakości produktu marketingowego w agroturystyce i turystyce	Kursy żywieniowe	Gospodarstwa agroturystyczne

Źródło: Sprawozdanie z działalności ODR Minikowo 1999 i 2000.

Przedsięwzięcie tego rodzaju wymaga odpowiednich umiejętności gospodarzy oraz odpowiednio przygotowanego planu. Z tego względu badane ośrodki dążyły do przekazania podstawowej wiedzy niezbędnej do sprawnego prowadzenia takiego gospodarstwa. W ramach zadań zapoznano szeroką grupę usługodawców z przygotowaniem bazy noclegowej, gastronomicznej oraz z marketingiem w agroturystyce. Turystyka rodzi nie tylko korzyści, ale wymaga również długotrwałych nakładów. Turysta nie skorzysta, bowiem z oferty w miejscu pozbawionym podstawowej infrastruktury związanej z rekreacją i wypoczynkiem [Kłodziński 1999]. Dzisiejszy rynek turystyczny stoi na bardzo wysokim poziomie.

mie, dlatego wymagania, co do oferty agroturystycznej wciąż rosną. Ponieważ potencjalny turysta oczekuje dziś usługi wysokiej jakości, badane ośrodki proponowały edukację z zakresu: przygotowania różnych form zakwaterowania, oferty żywieniowej, zapoznania z zasadami kategoryzacji wiejskiej bazy agroturystycznej, czy wreszcie zwrócenia uwagi na estetyczne i atrakcyjne zagospodarowanie zagrody wiejskiej. Niewątpliwie wszystkie ośrodki przypisują znaczną rolę promocji naszego dziedzictwa kulturowego, ze szczególnym naciskiem na dziedzictwo kulinarne, mogące w znaczny sposób podnieść atrakcyjność oferty agroturystycznej. Z podejmowaniem tego typu działalności związane są również wymogi prawne wynikające z ustawy o usługach turystycznych. ODR stara się też zapoznać swoich klientów z obowiązującymi przepisami dotyczącymi gospodarstw oraz podatkami VAT w rolnictwie i działalności pozarolniczej.

Tabela 5

Działalności podejmowane w zakresie promowania agroturystyki –
ODR PRZYSIEK

Zakres tematyczny	Forma	Odbiorcy
1999 rok		
Możliwości i sposoby rozwoju agroturystyki na obszarach wiejskich	Seminaria	Rolnicy, mieszkańcy wsi
Przygotowanie do prowadzenia działalności agroturystycznej	Kursy	Rolnicy, mieszkańcy wsi
Promocja oferty agroturystycznej	Seminarium, kursy, konferencje	Rolnicy
2000 rok		
Wielofunkcyjny rozwój wsi	Konsultacje, seminarium, doradztwo bezpośrednie	Kobiety wiejskie
Agroturystyka – poprawa estetyki otoczenia	Seminarium, wyjazdy	Rolniczeki, kobiety wiejskie
Prowadzenie działalności agroturystycznej	Kurs	Rolnicy, liderzy środowisk wiejskich

Źródło: Sprawozdanie z działalności ODR Przysiek 1999 i 2000.

Agroturystyka i turystyka wiejska jest szansą dla wielu rolników borykających się z problemami ekonomicznymi, jednak jest działalnością wymagającą inicjatywy, pomysłowości, a przede wszystkim kapitału i wiedzy. ODR starają się nie tylko zachęcać do podejmowania tego rodzaju aktywności pozarolniczej, ale także pomagać w jej uruchomieniu, rejestrowaniu i sprawnym prowadzeniu. W tym celu organizowano różne formy doskonalenia i szkolenia. Coraz większa liczba osób deklaruje chęć wzięcia udziału w przedsięwzięciach traktujących o agroturystyce czy turystyce wiejskiej. Dużym uznaniem wśród tych osób cieszą się zajęcia w formie konkursów, warsztatów, wyjazdów szkoleniowych, prezentacji. Również te formy mogą one znaleźć w bogatej ofercie ODR.

Jak przedstawiają to tabele 4, 5, 6 z oferty tej korzystali rolnicy i mieszkańcy wsi, nauczyciele, uczniowie a także właściciele gospodarstw agroturystycznych, chcący nieustannie podnosić swe umiejętności i kwalifikacje. Szczególną rolę w tej sferze ośrodki przypisują kobietom wiejskim i rolniczkom, które pielęgnując tradycję, zwłaszcza kulinarną, są w stanie podnieść jakość oferty agroturystycznej.

Tabela 6

Działalności podejmowane w zakresie promowania agroturystyki
w ODR ZARZECZEWO

Zakres tematyczny	Forma	Odbiorcy
1999 rok		
Formy promocji produktu agroturystycznego	Szkolenie, kursy	Kobiety wiejskie, młodzież, nauczyciele
Przygotowanie i urządzenie zagrody wiejskiej pod kątem świadczeń agroturystycznych	Seminarium szkoleniowe	Kobiety wiejskie, młodzież, nauczyciele
Racjonalne żywienie w warunkach agroturystyki Prawne i społeczne aspekty rozwoju agroturystyki	Seminarium, szkolenia, kursy	Rolniczeki Rolnicy, kobiety wiejskie, zainteresowani
2000 rok		
Promocja oferty agroturystycznej	Seminarium, kursy, konferencje	Rolnicy, mieszkańcy wsi
Mała przedsiębiorczość kobiet wiejskich – agroturystyka, mała gastronomia	Kursy	Rolniczeki
Agroturystyka – planowanie i urządzenie wiejskiego ogrodu	Seminarium szkoleniowe	Rolnicy, rolniczki, właściciele gospodarstw agroturystycznych

Źródło: Sprawozdanie z działalności ODR Zarzeczewo 1999 i 2000.

Podejmowanie przedsięwzięć agroturystycznych nie jest jedyną z form realizacji koncepcji wielofunkcyjnego rozwoju. Pracownicy doradztwa rolniczego dążą do zaszczepienia wśród społeczności wiejskiej inicjatyw gospodarczych, kształcą w zakresie zagadnień psychospołecznych, prawnych oraz postępowania przygotowawczego - jak uruchomić własną firmę. W czasie analizy dokumentacji stwierdzono podejmowanie w tym zakresie tematyki obejmującej:

- dywersyfikację dochodów na obszarach wiejskich,
- edukację, która jest szansą dla rozwoju obszarów wiejskich,
- wpływ edukacji na przemiany na rynku pracy,
- aktywizację kobiet poprzez przedsiębiorczość,
- kreowanie liderów wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich, którzy pobudzają mieszkańców wsi do efektywnych działań oraz aktywizacji młodzieży wiejskiej.

Przy rozpoczęciu różnorodnej działalności niezbędny jest dobry pomysł. Rolnicy mają możliwość czerpania informacji z komputerowej bazy danych o prowadzonych przedsięwzięciach „AGRINPOL”. Są one źródłem cennych informacji o przedsiębiorczości rolników na wsi.

Rozwijanie przedsiębiorczości to podejmowanie nowych przedsięwzięć nie tylko w działalności pozarolniczej. Problemy ze zbywaniem płodów rolnych, coraz częściej powodują, że rolnicy poszukują nowego produktu, z którym mogliby wejść na rynek. Ośrodki doradztwa rolniczego aktywnie podejmowały tę problematykę. Pracownicy doradztwa wskazywali na alternatywne działalności w produkcji roślinnej mającej charakter żywnościowy, np. rzadkie warzywa, jak również leczniczy, np. zioła. Spore zainteresowanie rolników i mieszkańców wsi wzbudzały rośliny uprawiane dla przemysłu meblarskiego, czy na cele energetyczne. Zasadniczym celem było kształtowanie aktywnych postaw wobec podejmowania alternatywnych, w stosunku do tradycyjnego rolnictwa, działalności. Badane ODR zapoznawały również z mniej znanymi kierunkami produkcji zwierzęcej, bowiem uzyskiwanie niskich dochodów z dotychczasowej produkcji rolnej zmusiło wielu hodowców do poszukiwania nowych, nietypowych produktów, które przede wszystkim znajdą nabywców, a uzyskany efekt ekonomiczny będzie satysfakcjonował hodowcę. Przedstawiona problematyka była realizowana w ramach działalności na rzecz zwiększania dochodowości hodowców zwierząt. Oferta tematyczna była bardzo bogata, najciekawsze jej elementy zostały ujęte w tabeli 7.

Bez względu na fakt, czy rolnicy podejmują tradycyjne czy alternatywne działalności rolnicze sytuacja ekonomiczna wymusza na nich organizowanie i tworzenie grup producenckich. Z roku na rok coraz więcej podmiotów łączy się w nowe i większe struktury. By sprostać tak dużej konkurencji odpowiednie struktury powinny tworzyć się również po stronie rolników. Rolnicy, którzy tworzą grupę pokonują próg ilościowy, co jest warunkiem umowy kontraktacyjnej o minimalnej ilości surowca oraz obniżają koszty [Sprawozdanie z działalności ODR Minikowo 2000].

Zarządzanie wspólnym przedsięwzięciem jest jednak bardzo trudne, dlatego ośrodki doradztwa podjęły edukację z zakresu integracji producentów rolnych, którego celem było wzmocnienie umiejętności pracy w zespole, obsługi klienta, umiejętności korzystania z aktów prawnych, rozumienia zapisów księgowych, tworzenia, realizacji i kontrolowania programów ujednolicających jakość produktów. Zagadnienie organizacji grup producentów zostało uznane przez ODR za bardzo ważne i było szczegółowo realizowane w analizowanych latach 1999 i 2000.

Działalność doradczo – oświatowa była wspierana i wzbogacana treściami zawartymi w wydawanych czasopismach, biuletynach, informatorach, broszurach, materiałach konferencyjnych i ulotkach. Ponadto specjaliści i doradcy angażowali się w działalność popularyzatorską za pośrednictwem radia i telewizji.

Tabela 7

Alternatywne źródła dochodu na obszarach wiejskich propagowane przez
ODR WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO

Zakres tematyczny	Forma	Odbiorcy
1999 rok		
Bukiety i dekoracje kwiatowe z żywych roślin	Pokaz, konkurs	Rolniczeki, kobiet wiejskie
Baza użytkowa w otoczeniu pasiek	Seminarium wyjazdowe	Rolnicy, właściciele pasiek
Technologie pszczelarskie, króliki rzeźne, fermy strusi, gospodarstwa rybackie	Seminaria, szkolenia terenowe, wyjazdy szkoleniowe	Rolnicy w tym hodowcy zwierząt, mieszkańcy wsi
Nowe alternatywne kierunki użytkowania koni, jako źródło dodatkowych dochodów – hipoterapia, jeździectwo amatorskie	Seminarium	Hodowcy koni, właściciele gospodarstw agroturystycznych
2000 rok		
Uprawa, zbiór, konserwacja i wykorzystanie roślin na suche bukiety	Szkolenia, seminarium	Rolnicy, mieszkańcy wsi
Uprawa grzybów z uwzględnieniem istniejących pomieszczeń gospodarskich	Szkolenie, seminarium	Rolnicy, mieszkańcy wsi
Uprawa rzadkich warzyw, ziół, roślin na cele energetyczne i dla przemysłu meblowego	Szkolenia, wyjazdy, pokazy	Rolnicy, rolniczki, mieszkańcy wsi
Propagowanie działalności zwiększających dochodowość – rybactwo, pszczelnictwo, drób wodny i grzebiący, fermy strusi, szynszyli, królików, owiec i kóz (mleko kozie i owcze)	Szkolenia, szkolenia terenowe	Rolnicy, w tym hodowcy zwierząt, mieszkańcy wsi, uczniowie szkół rolniczych
Produkcja ryb słodkowodnych hodowla stawowa ryb	Szkolenia	Rolnicy

Źródło: Sprawozdanie z działalności ODR Minikowo, Przysiek, Zarzeczewo 1999 i 2000.

Podsumowanie

Uwarunkowania regionu kujawsko-pomorskiego sprzyjają koncepcji zrównoważonego rozwoju, a w poszczególnych etapach jej wdrażania, proces ten jest pobudzany i wspierany działalnością ośrodków doradztwa rolniczego. Instytucje doradcze w swej działalności, uwzględniają potrzebę współuczestnictwa w propagowaniu zasad zrównoważonego rozwoju w różnych kwestiach. Intensywnie działają na rzecz wywoływania i zaspokajania potrzeby realizacji zasad koncepcji zrównoważonego rozwoju. Poprzez podejmowane działania badane ODR starają się uzmysłowić, że to nowe reguły (czy wymogi) powodują, iż konieczny jest krok w stronę „lepszego jutra” dla przyszłych i obecnych pokoleń. Z drugiej strony badane ośrodki wskazują korzyści, jakie mieszkańcy wsi mogą osiągnąć:

poprawę warunków życia, polepszenie sytuacji dochodowej oraz ochronę i poprawę walorów przyrodniczych i kulturowych. Instytucje doradcze chcą przekonać rolników i mieszkańców wsi, że bez ich udziału nie uda się osiągnąć długotrwałego i stabilnego rozwoju, a dla nich samych jest on korzystną alternatywą. Wsparcie doradcze oferowane obszarom wiejskim obejmowało również aktywną pomoc w podejmowaniu decyzji, poszukiwaniu korzystniejszych rozwiązań, czy uzyskiwaniu środków finansowych, niezbędnych przy realizacji własnych przedsięwzięć.

Duże znaczenie w podejmowanej tematyce ODR przypisywały sytuacji ekologicznej, będącej ważnym kryterium warunkującym osiągnięcie zrównoważonego rozwoju. Mimo, że podejmowane są też czynności propagujące organizację i prowadzenie gospodarstw rolnych zgodnych z Kodeksem Dobrej Praktyki Rolniczej, należałoby działania te zintensyfikować, szczególnie wobec perspektywy przystąpienia do struktur UE oraz faktu, że kodeks ten przestanie być wkrótce zbiorem dobrowolnych zasad. Badane ośrodki doradztwa rolniczego w istotny sposób przyczyniają się do rozwoju przedsiębiorczości oraz stymulowania wielofunkcyjnego rozwoju wsi, posługując się bogatym zasobem form i metod działania. Zapewne poważną przeszkodą będzie brak środków finansowych, co może nasręczać trudności w realizacji przedsięwzięć, traktujących o tematyce, na którą jest znacznie większe zapotrzebowanie.

LITERATURA

1. Brodziński Z., Chyłek E. (2001): *Doradztwo na rzecz wdrażania Kodeksu Dobrej Praktyki Rolniczej i wymagań prawa żywnościowego*. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego nr 1, s. 5-15.
2. Duer I., Fotyma M. (red.) (1999): *Polski Kodeks Dobrej Praktyki Rolniczej*. Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznastwa, Puławy.
3. Kłodziński M. (1999): *Aktywizacja gospodarcza obszarów wiejskich*. IRWiR PAN, Warszawa.
4. Kubielski W. (1999): *Zarys metodologii badań pedagogicznych*. WSP, Słupsk.
5. Łojewski S. (2000): *Badania ekonomiczno – przestrzenne w zakresie uwarunkowań zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich*. [w:] Łojewski S., Skinder Z. (red.): *Problemy rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w województwie kujawsko-pomorskim. Synteza badań oraz kierunki działania*. ATR, Bydgoszcz.
6. Sprawozdanie z działalności ODR Minikowo 1999 i 2000.
7. Sprawozdanie z działalności ODR Przysiek 1999 i 2000.
8. Sprawozdanie z działalności ODR Zarzeczewo 1999 i 2000.
9. Szopiński W., Kuźniar W. (2001): *Znaczenie ośrodków doradztwa rolniczego we wspieraniu rozwoju regionalnego terenów wiejskich*. Zeszyty Naukowe AR im. H. Kołłątaja w Krakowie nr 380, s. 342-345.

10. Szymańska J. (2001): *Rozwiązywanie problemów ekologicznych na obszarach wiejskich w dobie rozwoju zrównoważonego*. Zeszyty Naukowe AR im. H. Kołłątaja w Krakowie nr 380, s. 346-354.
11. Tabor K. (1998): *Istota, funkcje, cele i zadania doradztwa rolniczego*. [w:] Janda E. (red.): *Zagadnienia doradztwa rolniczego*. SGGW, Warszawa.

ŚLAWOMIR ZAWISZA, KATARZYNA KENTZER

DZIAŁALNOŚĆ OŚRODKÓW DORADZTWA ROLNICZEGO NA RZECZ UPOWSZECZNIANIA KONCEPCJI ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU WSI I ROLNICTWA (NA PRZYKŁADZIE REGIONU KUJAWSKO-POMORSKIEGO)

STRESZCZENIE

Artykuł prezentuje badania dotyczące działań ośrodków doradztwa rolniczego regionu kujawsko-pomorskiego na rzecz zrównoważonego rozwoju w rolnictwie. Uwarunkowania regionu kujawsko-pomorskiego sprzyjają koncepcji zrównoważonego rozwoju, a proces ten jest stymulowany i wspierany działalnością ośrodków doradztwa rolniczego. Przeprowadzone w 2001 roku badania wskazały, że podejmowane są czynności propagujące organizację i prowadzenie gospodarstw rolnych zgodnie z Kodeksem Dobrej Praktyki Rolniczej. Działania te powinny zostać w przyszłości zintensyfikowane, szczególnie wobec perspektywy przystąpienia do struktur Unii Europejskiej.

ŚLAWOMIR ZAWISZA, KATARZYNA KENTZER

ACTIVITIES OF AGRICULTURAL ADVISORY CENTERS FOR THE PURPOSE OF SPREADING THE IDEA OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF VILLAGES AND AGRICULTURE (ON THE BASIS OF KUJAWSKO-POMORSKI REGION)

SUMMARY

The article presents research concerning Agricultural Advisory Centers work in the Kujawsko-Pomorski region for the purpose of spreading the idea of sustainable development. Conditions of the Kujawsko-Pomorski region are favorable for the sustainable development concept, and this process is supported and stimulated by activities of Agricultural Advisory Centers. Research carried out in 2001 showed that there were taken up activities propagating organization and management of farms according to the Code of Good Farming Practice. Such activities should be intensified in the future especially in the face of joining the European Union structures.